

Korištenje predmetnog sustava Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu : stavovi knjižničara u sustavu znanosti i visokog obrazovanja

Katulić, Anita; Buzina, Tanja; Dimovski, Suzana

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2023, 66, 45 - 71**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.30754/vbh.66.1.1024>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:203:116832>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-02**

Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

[National and University Library in Zagreb Repository](#)

**KORIŠTENJE PREDMETNOG SUSTAVA
NACIONALNE I SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU:
STAVOVI KNJIŽNIČARA U SUSTAVU ZNANOSTI I
VISOKOG OBRAZOVANJA**

THE USE OF THE NATIONAL AND UNIVERSITY
LIBRARY IN ZAGREB SUBJECT HEADINGS: ATTITUDES
OF THE LIBRARIANS IN THE CROATIAN SYSTEM
OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION

Anita Katulić

Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb
akatulic@nsk.hr

Tanja Buzina

Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb
tbuzina@nsk.hr

Suzana Dimovski

Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb
sdimovski@nsk.hr

UDK / UDC: 025.4.06:[027.021:027.7]

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
<https://doi.org/10.30754/vbh.66.1.1024>

Primljeno / Received: 31. 1. 2023.

Prihvaćeno / Accepted: 10. 3. 2023.

Sažetak

Cilj. Cilj je ovog istraživanja utvrditi stavove knjižničara visokoškolskih, sveučilišnih, specijalnih i znanstvenih knjižnica u Hrvatskoj o korištenju predmetnog sustava NSK-a. Dodatni cilj istraživanja jest utvrditi u kojoj se mjeri koriste predmetne oznake u opisivanju sadržaja građe općenito u navedenim knjižnicama.

Pristup/metodologija/dizajn. Za potrebe istraživanja u radu korišten je mrežni anketni upitnik podijeljen svim visokoškolskim, sveučilišnim, specijalnim i znanstvenim knjižnicama u Republici Hrvatskoj. Korištena je kvantitativna metodologija obrade rezultata.

Rezultati. Rezultati istraživanja pokazuju da je predmetni sustav NSK-a na razini hrvatskih visokoškolskih i znanstvenih knjižnica dobro prihvaćen s obzirom na to da 54 % knjižničara koji su sudjelovali u istraživanju koristi predmetni sustav NSK-a. Od preostalih koji ga ne koriste, 59 % ih planira koristiti predmetni sustav NSK-a u svom radu u budućnosti. Nadalje, 24 % ispitanika koristi samo ključne riječi za opis građe, a 8 % ispitanika ne koriste predmetne oznake, iz čega se može zaključiti da 32 % ispitanika uopće ne koristi predmetne oznake u opisu građe. Određeni postotak knjižničara (11 %) koristi druge najzastupljenije sustave nadziranih predmetnih oznaka u Hrvatskoj, predmetni sustav iz područja medicine – MeSH i sustav koji se temelji na *Pravilniku za predmetni katalog* iz 2004. godine.

Originalnost/vrijednost. U ovom se radu prvi put iznose i analiziraju stavovi o korištenju predmetnog sustava NSK-a na razini hrvatskog sustava znanosti i visokog obrazovanja, donose se saznanja o korištenju predmetnog sustava NSK-a i ispituje namjera budućeg korištenja tog predmetnog sustava.

Ključne riječi: hrvatske znanstvene i visokoškolske knjižnice; predmetni sustav NSK-a; predmetni sustavi; predmetno označivanje

Abstract

Purpose. The aim of this research is to determine the views of librarians employed in academic, special and research libraries in Croatia about the use of the National and University Library in Zagreb Subject Headings. An additional goal of the research is to determine the extent to which subject headings are used in describing the content of materials in general in the mentioned libraries.

Approach/methodology/design. For the purposes of this research, an online questionnaire was distributed to all academic, special and research libraries in Croatia. A quantitative methodology was used to process the results.

Findings. The results of the research have shown that The National and University Library in Zagreb Subject Headings is well accepted at the national level in Croatia, considering that 54% of the librarians who participated in the research use The National and University Library in Zagreb Subject Headings. Fifty-nine percent of those who do not currently use it plan to use The National and University Library in Zagreb Subject Headings in their work in the future. Furthermore, the results have shown that 24% of the respondents use only keywords to describe the library material, and 8% of the respondents do not use subject headings, from which it can be concluded that 32% of the respondents do not use subject headings at all in the description of the library material.

A certain percentage of librarians (11%) uses the other most represented system of subject headings in Croatia, the subject headings in the field of medicine – MeSH, and the system based on the Zagreb City Libraries Rulebook for the subject catalog from 2004.

Originality/value. This paper presents and analyzes, for the first time, the views of the librarians on the use of a common system of subject headings at the national level of the Croatian system of science and education, provides information on the current use of the National and University Library in Zagreb Subject Headings and examines the future intentions on the use of this subject headings.

Keywords: Croatian academic and research libraries; National and University Library in Zagreb – subject cataloguing; subject cataloguing

1. UVOD

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) obavlja djelatnost središnjeg knjižnično-informacijskog sustava, između ostalog izgrađujući nacionalnu bibliografsku i normativnu bazu podataka, koordinirajući nadzor nad primjenom standarda i pravilnika za izradu i razmjenu te uporabu knjižničnih podataka te potičući razvoj knjižničnog poslovanja (Zakon o knjižnicama, čl. 24, 2019). S tim je povezana i uloga u planskoj i sustavnoj izgradnji predmetnih kataloga u Hrvatskoj, odnosno izradi nacionalnog pravilnika ili pravilnika pojedinih vrsta knjižnica ili pojedinih znanstvenih područja (Stipanov, 1998). Prema J. Stipanovu, izrada nacionalnog (općeg) pravilnika izravna je obveza NSK-a, osobito zato što upravo NSK kao nacionalna, odnosno općeznanstvena knjižnica ima publikacije iz svih područja znanosti, umjetnosti i djelatnosti (ibid.: 39). Kao središte hrvatskog knjižničnog sustava, NSK ima važnu ulogu kao promicatelj razvoja hrvatskog knjižničarstva u cjelini. Sve donedavno NSK nije bio u jednakoj mjeri i promicatelj razvitka informacijsko-dokumentacijske djelatnosti, bez čega izgradnja hrvatskog sustava znanstvenih i tehnoloških informacija ne može biti ostvariva. Pritom, s obzirom na to da hrvatski jezik pripada skupini male jezične zajednice, posebna se pozornost valja usmjeriti prema odgovarajućoj predmetnoj obradi kako bi se osiguralo pronalaženje informacija i građe na temelju predmetnih oznaka. Uz višegodišnje kašnjenje konačno je 2019. godine NSK objavio *Pravilnik i priručnik za predmetne odrednice*. Iako taj *Pravilnik* opisuje postupak predmetne obrade i načela predmetnoga označivanja u NSK-u, zbog svoje sustavnosti i sveobuhvatnosti preporučuje se za uporabu i u drugim knjižnicama (Buzina, 2020).

U radu će se dati pregled smjernica na međunarodnoj razini i pravilnika za predmetno označivanje u Hrvatskoj, istaknuti uloga izgradnje zajedničkog predmetnog sustava te će se analizirati rezultati anketnog istraživanja o korištenju

predmetnog sustava NSK-a u hrvatskim znanstvenim, visokoškolskim i specijalnim knjižnicama.

2. DOSADAŠNJA SAZNAJNA I ISTRAŽIVANJA

Pregledom literature o pravilima za predmetno označivanje u Hrvatskoj moguće je zamijetiti da u novije vrijeme tema zajedničkog predmetnog sustava nije osobito zastupljena u stručnoj i znanstvenoj literaturi. Na temelju činjenice da nema provedenih istraživanja o korištenju zajedničkog predmetnog sustava na razini hrvatskih znanstvenih, visokoškolskih i specijalnih knjižnica, dalo bi se zaključiti da knjižnice u Hrvatskoj nemaju praksu koristiti zajednički predmetni sustav, što je bio poticaj za istraživanje izloženo u ovom radu. Dosadašnji radovi o predmetnom označivanju u Hrvatskoj govore ponajviše o predmetnom označivanju različite vrste građe (cf. Dimovski, 2014; Galić Bešker, 2014; Galić-Bešker, 2017; Gornik, 2014; Miletić Drder i Gošljević, 2014; Purgarić-Kužić, 2014; Sekne, 2014; Šimić i Kitarović, 2017; Vitori, 2017), zatim o predmetnom označivanju u određenim vrstama knjižnica (cf. Doležal, 2006; Juraga, 2014; Juraga, 2017; Škorić, 2011; Turk Joksimović i Rupčić, 2017), a od 2004. godine počelo se istraživati korisničko označivanje kao alternativa predmetnom označivanju koje provode predmetni stručnjaci (Ivanjko, 2017).¹

Značajke sustava za predmetno označivanje istražuju se i u kontekstu pretraživanja u knjižničnim katalozima s mrežnim sučeljem. Tako su objavljeni i rezultati istraživanja o dosljednosti u predmetnom označivanju u trima knjižničnim sustavima hrvatskih narodnih knjižnica (CROLIST, ZaKi i MetelWIN) koje je pokazalo da je dosljednost označivanja u ispitanom uzorku iznimno niska, odnosno dosljednosti gotovo i nema (Petr Balog i Majlinger Tanocki, 2014). Kako autorice navode, razlog se nalazi u različitoj i nedosljednoj primjeni *Smjernica za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica* (1999) kao i *Pravilnika za predmetni katalog* autorica Štrbac i Vujić iz 2004. godine namijenjenog narodnim knjižnicama. Isto tako, autorice navode da se razlog izgradnje vlastite prakse predmetnog označivanja u svakom skupnom katalogu nalazi i u nepostojanju jedinstvenog knjižničnog programa hrvatskih narodnih knjižnica.

Posljednjih godina sve češće istražuju se mogućnosti, prednosti i nedostaci automatizirane predmetne klasifikacije kao računalno potpomognutog indeksiranja po predmetu za mrežne dokumente. Implementiranjem pojedinih algoritama oče-

¹ O korisničkom označivanju pisali su hrvatski stručnjaci kao o novom području zanimanja od sredine prvog desetljeća 21. stoljeća u zbornicima radova s domaćih i međunarodnih skupova (In-Future, AKM, naprimjer), a nekoliko radova na tu temu, osobito s obzirom na folksonomije ili na istraživanja funkcionalnosti korisničkih oznaka i predmetnih odrednica objavljeno je i u *Vjesniku bibliotekara Hrvatske* (cf. Banek, Špiranec i Zauder, 2007; Špiranec i Ivanjko, 2012; Špiranec, 2014; Špiranec i Livaja, 2014; Lončarić, 2021).

kuje se povećanje kvalitete indeksiranja, a analogno tomu i rezultati pretraživanja. To nikako ne umanjuje ulogu kontroliranih rječnika u knjižničnim sustavima i važnost predmetnog označivanja dokumenata koje provode stručnjaci s ciljem olakšavanja i podizanja kvalitete pretraživanja i pristupa informacijama (Golub, 2021).

Novija istraživanja vezana za sadržajnu obradu usredotočena su i na etičke aspekte i neutralnost knjižničara prilikom određivanja predmetnih odrednica za kontroverzne teme (Cupar and Poljak, 2019a) te ulogu kontroliranih rječnika u doba elektroničkih izvora (Cupar and Poljak, 2019b).

2.1. Kratak pregled međunarodnih smjernica za predmetno označivanje i hrvatskih pravilnika za predmetno označivanje

Jedna od ključnih knjižničnih usluga, ali i jedan od najsloženijih vidova bibliografske organizacije informacija upravo je pretraživanje građe prema sadržaju, što istodobno čini i njezinu najslabiju kariku (Cordeiro, 2001). Naponi koje su posljednjih desetljeća uložile knjižničarske zajednice svjedoče o kompleksnosti zadatka izrade pravilnika i smjernica za predmetno označivanje². IFLA-ina Radna skupina za izradu *Smjernica za datoteke predmetnih preglednih kataložnih jedinica* pri Sekciji za klasifikaciju i indeksiranje Odjela za bibliografski nadzor tek je dvadeset godina nakon donošenja *Pariških načela*, točnije 1993. godine, donijela *Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica* (Guidelines for subject authority and reference entries, 1993) u sklopu programa Opće bibliografske kontrole. Smjernice su u Hrvatskoj prevedene 1999. godine.

Te su *Smjernice* za razliku od *Smjernica za izradu preglednih kataložnih jedinica i uputnica* (Guidelines for authority and reference entries – GARE, 1984) uključivale i upute za predmetno označivanje publikacija, a Radna skupina za njihovu izradu uložila je mnogo truda u usklađivanje strukture tematskih i zemljopisnih odrednica sa strukturom imenskih odrednica (Leščić, 1998: 18). Primjeri koji se navode u *Smjernicama* preuzeti su iz sustava koji su se rabili u njemačkim, portugalskim, francuskim, kanadskim i angloameričkim knjižnicama, koje su isto tako prihvatile i primijenile IFLA-ine *Smjernice*. Već se tu navode tri tipa predmetnih jedinica koje sadrže jedinstvenu odrednicu: predmetna pregledna jedinica, sporedna i objasnidbena predmetna jedinica. Tako se uspostavila veza s bazom preglednih kataložnih jedinica i uputnica, čime se predmetno označivanje uklopilo u cjelinu obrade knjižnične građe (ibid.: 22).

Sljedeći dokument na kojemu je IFLA počela raditi bila je studija *Temeljna načela jezika predmetnih odrednica* (Principles underlying subject heading langu-

² Više o povijesti izrade pravilnika za izradu predmetnog kataloga i standarada za izradu tezaurlusa vidi u Mikačić (1996) i Mikačić (1998).

ages, 1999), koja je imala za cilj ispitati razvoj međunarodno prihvatljivog stava o načelima za izgradnju predmetnih odrednica. U toj je studiji imenovano devet načela za izgradnju predmetnog sustava i dva načela primjene. Načela za oblikovanje predmetne odrednice (engl. *construction principles*) jesu: 1. načelo jedinstvene odrednice, 2. načelo sinonimije, 3. načelo homonimije, 4. semantičko načelo, 5. sintaktičko načelo, 6. načelo dosljednosti, 7. načelo imenovanja, 8. načelo predložka, 9. načelo korisnika. Načela primjene u praksi (engl. *application principles*) jesu: 1. načelo politike predmetnog označivanja te 2. načelo specifične odrednice.

Konceptualni model FRSAD (akronim engleskog naziva Functional requirements for subject authority data) predstavljen je 2011. godine, a na hrvatski jezik preveden 2012. godine pod naslovom *Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka*. Model FRSAD nastao je kako bi utvrdio o čemu predmetni normirani zapisi pružaju informacije te što moraju osigurati u odnosu na potrebe korisnika (Grkinić, Kos i Špiranec, 2017: 80). Iako taj model donosi konceptualni pristup nadziranim rječnicima predmetnih odrednica i nema istu funkciju kao smjernice i pravilnici, nezaobilazan je kada se govori o modelima organizacije nadziranih normiranih podataka.

Za razumijevanje opće slike o (ne)postojanju nacionalnog pravilnika za predmetno označivanje važno je znati okolnosti prakse predmetnog označivanja u hrvatskim knjižnicama. Za opis građe u NSK-u su 1990-ih godina korištene slobodno oblikovane odrednice (tzv. ključne riječi), dok prije tog vremena NSK nije imao predmetni katalog svog fonda kako cjelovitog tako niti kojeg njegovog dijela (Mikačić, 1996: 165). Iako, kako Mikačić navodi, u pogledu predmetne katalogizacije nije davao upute drugim hrvatskim knjižnicama, NSK je ipak u predmetna kazala nacionalne tekuće bibliografije dosljedno uvrštavao određenu vrstu predmetnih odrednica i natuknica. Akademska zajednica, osobito u društvenim i humanističkim znanostima još se i danas služi hrvatskim bibliografijama koje su se nakon Drugog svjetskog rata izrađivale upravo u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (danas NSK), a objavljivale su ih Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u dva niza: *Bibliografija knjiga tiskanih u Narodnoj Republici Hrvatskoj (Niz A)* i *Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova u časopisima NR Hrvatske (Niz B)*. Uz kazalo autora i prevoditelja te su bibliografije imale i predmetno kazalo i bile su uređene prema stručnim skupinama. Predmetne odrednice obuhvaćale su osobe, narode i geografske pojmove (ibid.: 165). Nakon stanke u izlaženju tih bibliografija između 1956. i 1978. godine, u izdanju NSK-a ponovno se pokreće njihovo objavljivanje u obliku mjesečnih sveščića. NSK je tako, povijesno gledano, nastojao održavati standard za potrebe akademske zajednice za pretraživanjem građe po predmetu. Uz stručne skupine u bibliografiji knjiga postoje i dva kazala – kazalo autora i stvarnih naslova te predmetno kazalo koje je tada uz predmetne odrednice za osobe, narode, geografske pojmove sadržavalo i natuknice iz naslova. Uvođenjem računala u knjižnično poslovanje NSK-a 1981. godine omogućeno

je razvrstavanje predmetnica abecednim redoslijedom. Ponešto se drugačije predmetno kazalo izrađivalo za bibliografiju rasprava i članaka. Oni nisu imali natuknice iz naslova, već su se predmetnicama dodavale tzv. potpredmetnice (ibid.: 166). Pojedine su knjižnice po uzoru na navedene bibliografije uređivale i svoje tiskane stručne kataloge, no uvođenjem računala u poslovanje zasigurno je došlo do promjena i nedosljednosti u predmetnom označivanju te su knjižnice u tom smislu izgubile oslonac, o čemu nažalost nisu pronađeni objavljeni radovi. Nacrt za pravilnik i priručnik za izradu predmetnog kataloga u knjižnicama Republike Hrvatske objavila je Mikačić (1999), no on nije primijenjen.

Budući da je NSK tek 1997. godine počeo obrađivati građu iz svog fonda normiranim predmetnim odrednicama, u posljednjih dvadeset godina načela predmetnog označivanja u NSK-u prilagođavala su se onima navedenima u publikaciji *Temeljna načela jezika predmetnih odrednica* (1999). Na jedanaest načela koje navodi ta publikacija osvrnula se u praksi predmetne obrade NSK-a V. Doležal (2006) te zaključila da je u praksi predmetnog označivanja u NSK-u, uz povećanje iscrpnosti i specifičnosti predmetne obrade, potrebno svakako još poraditi na usklađivanju s načelima iz IFLA-ine studije. Zbog nedostatka pisanih pravila nastao je velik broj nestrukturiranih odrednica, a obimna produkcija bibliografskih i normativnih zapisa u svakodnevnom radu iziskivala je stalni nadzor nad sustavom predmetnih odrednica. Isto tako, na sustav predmetnih odrednica u NSK-u utjecale su tehnološke promjene, razvoj formata MARC 21 i IFLA-ine preporuke (Dimovski i Tuškan, 2018). Tako je NSK najprije počeo primjenjivati *Pravilnik za predmetni katalog* (Štrbac i Vujić, 2004), a zatim je izrađen i interni dokument *Izrada predmetnog kataloga u NSK* 2005. godine prema kojemu se također počela provoditi izmjena predmetnog sustava NSK-a. Sljedeći važan korak u uspostavi današnjeg predmetnog sustava NSK-a i oblikovanju pravila za sintaksu predmetnih odrednica i predmetnog niza bila je odluka NSK-a 2009. godine kojom je odobrena primjena sustava Library of Congress Subject Headings (LCSH).

Osim toga, NSK je istovremeno ulagao napore i u primjenu *Smjernica za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica*, te 2011. objavljuje upute u obliku publikacije *Pregledni zapisi u formatu MARC 21* (Vujić, 2011).

Drugačiju praksu imala je, kako navodi Mikačić (1996: 166), Radnička biblioteka „Božidar Adžija“ (u sastavu Knjižnica grada Zagreba) koja održava predmetni katalog još od 1951. godine. Tako su 1980. godine u strojopisu objavljena *Pravila predmetnog kataloga Radničke biblioteke „Božidar Adžija“* koja odražavaju praksu predmetnog označivanja te knjižnice. Kasnije, 2004. godine Knjižnice grada Zagreba (KGZ) objavljuju *Pravilnik za predmetni katalog* (Štrbac i Vujić, 2004). Taj pravilnik također opisuje praksu predmetnog označivanja u KGZ-u i kako navode Petr Balog i Majlinger Tanocki (2014) predstavljao je publikaciju koja je tada bila najbliža nacionalnom pravilniku.

Nakon višegodišnje pripreme, NSK je 2019. godine objavio *Pravilnik i priručnik za predmetne odrednice*. Pravilnik je nastao u okviru projekta „Nacionalni pravilnik i priručnik za izradu predmetnog sustava“.³ Cilj projekta bio je usustavljanje predmetnog označivanja i pretraživanja izgradnjom predmetnog sustava čija bi se pravila temeljila na nacionalnoj praksi, a u skladu s međunarodnim načelima, standardima i konceptualnim modelima.

2.2. Uloga i značajke kontroliranih rječnika u predmetnom označivanju s naglaskom na predmetni sustav NSK-a

Kako bi se knjižnična građa mogla pretraživati putem sustava za pretraživanje i pronalaženje, potrebno ju je predmetno označiti. Predmetno označivanje smatra se najznačajnijim za korisnika, ali istodobno i najzahtjevnijim dijelom rada suvremenih informacijskih sustava (Golub i Knok, 2013). Iako se u novije vrijeme algoritmima za automatiziranu sadržajnu analizu postižu razmjerno dobri rezultati uglavnom za tekstualne izvore te za nekolicinu svjetskih jezika poput engleskoga, takvi algoritmi ne mogu dostići, kako Golub i Knok ističu, ulogu knjižničara i srodnih informacijskih stručnjaka koji su obrazovani za primjenu sustava za predmetno označivanje.

Kako navodi Williamson (1997), razumijevanje procesa sadržajne analize važno je za sve knjižničare jer razvrstavanje informacija po predmetu predstavlja jedan od temeljnih pristupa svakog pretraživanja podataka. Stoga je bitno da svi informacijski stručnjaci imaju osnovno znanje o načelima sadržajne analize i razumijevanje njihove primjene u indeksiranju i pronalaženju u mrežnim sustavima raznih vrsta (Williamson, 1997). Nedostatak razumijevanja sustava nadziranih rječnika i klasifikacije dovodi do manje učinkovitih referentnih usluga, razvoja zbirki i, naravno, katalogizacije (Taylor and Daniel, 2002).

Da bi sustavi za predmetno označivanje i pretraživanje bili učinkoviti, potrebno je slijediti standarde. Danas postoji veći broj nacionalnih i međunarodnih standarda za oblikovanje takvih sustava, kao što su međunarodni standardi za tezauruse, nacionalni standardi, klasifikacijski sustavi, taksonomije, predmetne odrednice, normativne datoteke, jednostavni popisi sinonima, terminologije, ontologije (Golub i Knok, 2013).

Proces predmetnog označivanja uključuje nekoliko koraka: određivanje tematike ili očemnosti⁴ odnosno određivanje predmeta ili teme djela, zatim konceptualnu analizu djela kako bi se odlučilo koji bi aspekti jedinice trebali biti pred-

³ Dostupno na: <http://ps.nsk.hr/>

⁴ Za engl. *aboutness* korišten je izraz *tematika* u hrvatskom prijevodu FRSAD (2012), dok se izraz *očemnost* koristio u prijevodu E. Svenonius: Intelektualne osnove organizacije informacija, a upotrebljavao ga je i T. Saračević: Prilozi utemeljenju informacijskih znanosti (cf. Grkinić, Kos i Špiranec, 2017: 81).

stavljani u bibliografskom zapisu te konačno prijevod koncepata ili aspekata u nadzirani rječnik, čime se stvaraju pristupnice djelu (Chowdury, 2004: 123; Olson and Boll, 2001: 87). Taj drugi korak u svakom okružju za pretraživanje informacija neizbježno uključuje korištenje kontroliranog rječnika, odnosno ograničenog broja termina koji se moraju koristiti za predstavljanje sadržaja dokumenta (publikacije). Svrha kontroliranih rječnika jest organizacija informacija i stvaranje terminologije za katalogiziranje i pretraživanje. Njihova je važna značajka to što sadrže bogatstvo varijantnih pojmova, okupljaju različite pojmove i sinonime te povezuju pojmove u logičan redoslijed ili omogućavaju njihovo razvrstavanje u kategorije, a uobičajene vrste kontroliranih rječnika uključuju popise pojmova, autorizirane podatke i tezauruse (Harpring, 2010: 12). Zato upravo kontrolirani rječnici čine jedan od najvažnijih dijelova informacijskog sustava za pretraživanje podataka (Chowdury, 2004: 123).

Ranije spomenute predmetne odrednice Kongresne knjižnice (Library of Congress Subject Headings – LCSH) predstavljaju kontrolirani rječnik, a sastoje se od tezaurusa predmetnih odrednica, koji održava Kongresna knjižnica za korištenje u bibliografskim zapisima. LCSH se upotrebljava i u zemljama izvan Sjedinjenih Američkih Država kako u engleskim tako i u drugim govornim područjima. Potrebno je napomenuti da je teško primijeniti međunarodni standard bez potrebnih modifikacija jer su kontrolirani rječnici temeljeni i izraženi pojedinim nacionalnim jezikom i zbog toga što bi dubina pristupa predmetu trebala biti označena s obzirom na nacionalni ili lokalni značaj (IFLA, 2012: 66). Nerijetko se čak i u zemljama engleskog govornog područja primjenjuju modifikacije u korištenju LCSH-a.

Kontrolirani rječnik LCSH-a i njegova prilagođena inačica koja se koristi u NSK-u sadrži odabrane termine (usvojene odrednice), uputnice, napomene i sintaktička pravila, odnosno pravila o slaganju tih termina, što ima za cilj smanjivanje problema indeksiranja prirodnim jezikom. Korištenjem usvojenih pristupnica razrješavaju se sinonimi, kvazisinonimi i homonimi, a među terminima uspostavljaju se sadržajne veze uz pomoć uputnica i napomena (Pravilnik i priručnik za predmetne odrednice, 2019). Predmetne odrednice mogu biti tematske, geografske, vremenske i formalne, a po položaju u sintaksi mogu biti vodeće i dodatne, kako se navodi u Pravilniku (ibid.) Nadalje, jednostavne odrednice koje se koriste u bibliografskim zapisima sastavljene su od jedne predmetne oznake koja je vodeća odrednica i predstavlja jednu riječ ili nekoliko riječi spojenih u odgovarajuću sintagmu, dok su složene odrednice sastavljene od više predmetnih oznaka, odnosno vodeće odrednice s dodatnim oznakama.

Kôd izvora termina *nskps* u normativnim i bibliografskim zapisima označava sustav predmetnih odrednica NSK-a kojim se potvrđuje da su predmetne odrednice izrađene u skladu s pravilima predmetne katalogizacije NSK-a – *Pravilnik i priručnik za predmetne odrednice*.

Veliki predmetni sustavi u svijetu jesu ETH, AAT, MeSH i LCSH, pri čemu predmetne odrednice Kongresne knjižnice (LCSH) predstavljaju međunarodno najšire prihvaćen predmetni sustav (Leščić, 2007: 82). MeSH (engl. *Medical Subject Headings*) je tezaurus kontroliranih termina iz područja medicine te je u Hrvatskoj dobro prihvaćen u knjižnicama medicinskih fakulteta. U Hrvatskoj se, kako je ranije navedeno, ističe i predmetni sustav zasnovan na pravilima *Pravilnika za predmetni katalog* (Štrbac i Vujić, 2004), no on se ponajprije koristi u hrvatskim narodnim knjižnicama (Leščić, 2007: 87). Osim tih predmetnih sustava, hrvatske knjižnice nerijetko koriste indeksiranje, odnosno dodjeljivanje ključnih riječi, bilo kao jedini način opisivanja sadržaja ili u kombinaciji s predmetnim odrednicama te deskriptore, odnosno jednoznačno određene riječi ili skupine riječi izabrane iz prirodnog jezika (ibid.: 75).

Neovisno o knjižničnom programu i bibliografskom formatu u kojemu rade, knjižničari mogu preuzimati predmetne odrednice iz predmetnog sustava NSK-a na sljedeći način: kada se odgovarajuća predmetna odrednica pronade, kopira se, odnosno preuzima u odgovarajuće polje bibliografskog zapisa za predmet. Korištenje određenog predmetnog sustava nije uvjetovano knjižničnim programom.⁵

3. ISTRAŽIVANJE

3.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Zbog utvrđene neistraženosti korištenja predmetnih sustava u hrvatskim knjižnicama, postavljeni cilj istraživanja bio je prikazati stavove o korištenju predmetnog sustava NSK-a u knjižnicama iz sustava znanosti i visokog obrazovanja na nacionalnoj razini.

Istraživačka pitanja na koja se želi dati odgovor u ovom radu jesu:

U kojoj je mjeri u ispitanim knjižnicama prihvaćen predmetni sustav NSK-a?

Koliko su knjižničarski djelatnici upoznati s mogućnostima njegova korištenja?

Kakvi su stavovi knjižničarskih djelatnika o važnosti zajedničkog predmetnog sustava?

Koja očekivanja imaju knjižničarski djelatnici od korištenja zajedničkog predmetnog sustava?

⁵ Proces knjižnične automatizacije u Hrvatskoj počeo je 80-ih godina 20. stoljeća. NSK je započeo sustavnu automatizaciju korištenjem hrvatskog knjižničkog programa CROLIST, a 2007. godine došlo je do prelaska na novi, tada međunarodno prihvaćen integrirani knjižnični program *Voyager*, da bi se 2011. godine prešlo na Aleph. Većina knjižnica, među kojima je i NSK, prihvatila je Aleph kao knjižnični program, dok su druge knjižnice ostale u CROLIST-u ili implementirale Kohu, Metel ili ISIS (cf. Machala, 2018: 440–441).

Pretpostavka od koje se pošlo u istraživanju bila je da će suradnja između NSK-a i knjižnica u sustavu znanosti i visokog obrazovanja pridonijeti kvaliteti izgradnje zajedničkog predmetnog sustava.

3.2. Metodologija istraživanja

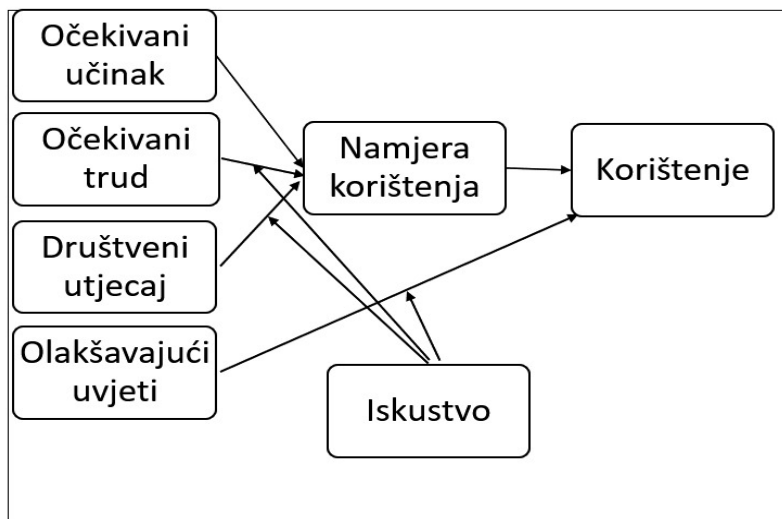
Istraživanje je provedeno metodom ankete. Anketni upitnik izrađen je u programu Google Forms i poslan na 201 adresu elektroničke pošte voditelja hrvatskih sveučilišnih, visokoškolskih, znanstvenih i specijalnih knjižnica dostupnih na portalu matične djelatnosti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu⁶ s molbom da ga ispune i prosljede drugim djelatnicima knjižnice. Istraživanje je provedeno između 20. rujna i 20. listopada 2022. godine. Uzorak čini 89 knjižničarskih djelatnika koji su se odazvali istraživanju. Upitnik se sastoji od 15 pitanja. Podaci su obrađeni metodama deskriptivne statistike.

Upitnik je namijenjen knjižničarskim djelatnicima sveučilišnih, visokoškolskih, znanstvenih i specijalnih knjižnica jer u tim vrstama knjižnica prevladava građa stručnih i znanstvenih obilježja u čijoj se predmetnoj obradi mogu primijeniti pravila predmetnog sustava NSK-a.

Za izradu anketnog upitnika konceptualno je korišten model *Opća teorija prihvaćanja i korištenja tehnologije* (engl. *Unified Theory of Acceptance and Use of Technology* – UTAUT model) (Venkatesh et al., 2003). Taj model široko je prihvaćen u istraživanjima prihvaćanja i korištenja informacijske tehnologije (cf. Krelja Kurelović, 2017: 97–98; Machala, 2018), a sastoji se od pet konstrukata koji imaju značajnu ulogu za namjeru ponašanja i samo ponašanje: očekivana učinkovitost, očekivani napor i društveni utjecaj, što sve utječe na namjeru korištenja tehnologije ili sustava, dok namjera korištenja te olakšavajući uvjeti određuju korištenje tehnologije ili sustava. Općenito, cilj UTAUT-modela jest objasniti interes i namjeru pojedinca za korištenjem određenog informacijskog sustava te objasniti razloge prihvaćanja određene tehnologije ili sustava. Dodatno, u izvornom modelu, varijable koje posredno utječu na namjeru ponašanja jesu spol, dob, iskustvo i dobrovoljnost korištenja, ali te varijable nisu uključene u model prilagođen ovom istraživanju. Na slici 1 prikazan je modificirani model korišten za izradu pitanja anketnog upitnika korištenog u ovom istraživanju. U modelu UTAUT (Venkatesh et al., 2003), očekivani učinak definiran je kao stupanj vjerovanja pojedinca da će uporaba tehnologije ili sustava dovesti do povećanja radnog učinka te predstavlja najsnažniji prediktor namjere ponašanja. Očekivani napor odnosi se na jednostavnost ili lakoću uporabe informacijskog sustava ili tehnologije, što se u dosadašnjim istraživanjima pokazalo značajnim u ranoj fazi usvajanja tehnologije ili sustava. Društveni utjecaj definiran je kao stupanj percepcije pojedinca da osobe

⁶ Adresari svih vrsta knjižnica za određenu godinu dostupni su na: <http://maticna.nsk.hr/adresar-knjiznica/>

iz okoline vjeruju da bi trebao koristiti tehnologiju o kojoj je riječ, pri čemu se do sada pokazalo da ovaj konstrukt ima veliku značajnost kada je uporaba tehnologije obavezna, a ne dobrovoljna. Olakšavajući uvjeti predstavljaju stupanj vjerovanja pojedinca da postoji tehnička i organizacijska infrastruktura koja pruža podršku za korištenje sustava te ovaj konstrukt izravno utječe na ponašanje, odnosno na korištenje sustava.

Slika 1. UTAUT-model korišten za ovo istraživanje prilagođen prema Venkatesh et al., 2003.

3.3. Rezultati istraživanja i rasprava

Prva četiri pitanja u anketnom upitniku postavljena su kako bi se dobile opće značajke ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju. Većina ispitanika, njih 62 %, zaposleno je u visokoškolskim knjižnicama. Zatim su zastupljeni knjižničarski djelatnici specijalnih knjižnica (28 %), sveučilišnih knjižnica (9 %) i 1 % iz znanstvenih knjižnica.

Najviše ispitanika knjižničari su, njih 60 %, zatim slijede viši knjižničari (19 %) i knjižničarski suradnici (10 %). Knjižničarskih savjetnika je 7 %, a najmanje je zastupljeno knjižničarskih tehničara (4 %).⁷

⁷ Suprotno očekivanjima, u istraživanju su sudjelovala 4 knjižničarska tehničara, od kojih dvoje izjavljuju da im je predmetna obrada u opisu posla, jedan se ne bavi predmetnim označivanjem, ali pretražuje građu za korisnike, a jedan ispitanik ne označava predmetno građu niti je pretražuje.

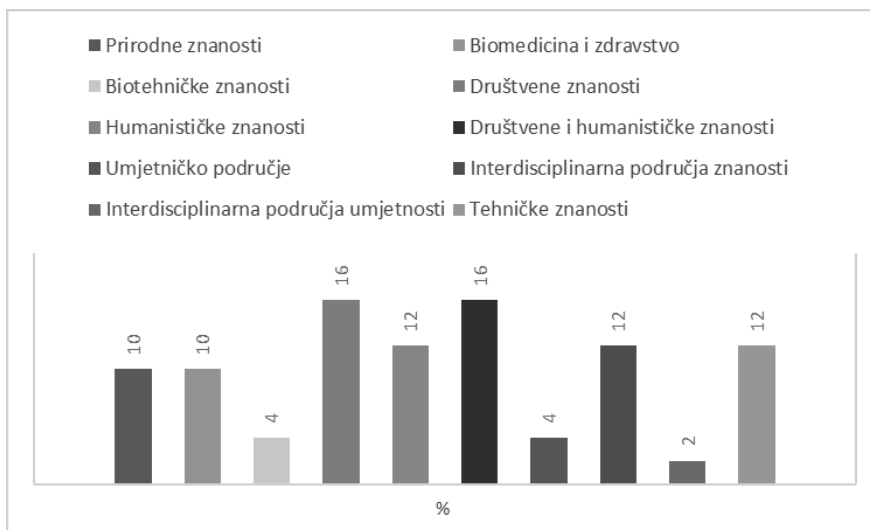
Tablica 1. Stručna zvanja ispitanika

Zvanje	Frekvencija (f) (n = 89)	Postotak (%)
Knjižničarski tehničar	4	4,5
Knjižničarski suradnik	9	10,1
Knjižničar	53	59,6
Viši knjižničar	17	19,1
Knjižničarski savjetnik	6	6,7

*n = ukupan broj populacije u uzorku

U 55 % knjižnica zaposleno je jedan ili dva djelatnika, u 27 % knjižnica tri do pet djelatnika te šest ili više djelatnika u 18 % knjižnica.

Najviše ispitanika zaposleno je u knjižnicama iz društvenih i društveno-humanističkih znanosti (po 16 % iz svake), te po 12 % iz tehničkih i interdisciplinarnih područja znanosti. Iz prirodnih znanosti te biomedicine i zdravstva ima po 10 % ispitanika, a po 4 % iz knjižnica biotehničkih znanosti i umjetničkog područja. U knjižnicama interdisciplinarnih područja umjetnosti zaposleno je 2 % ispitanika (slika 2).

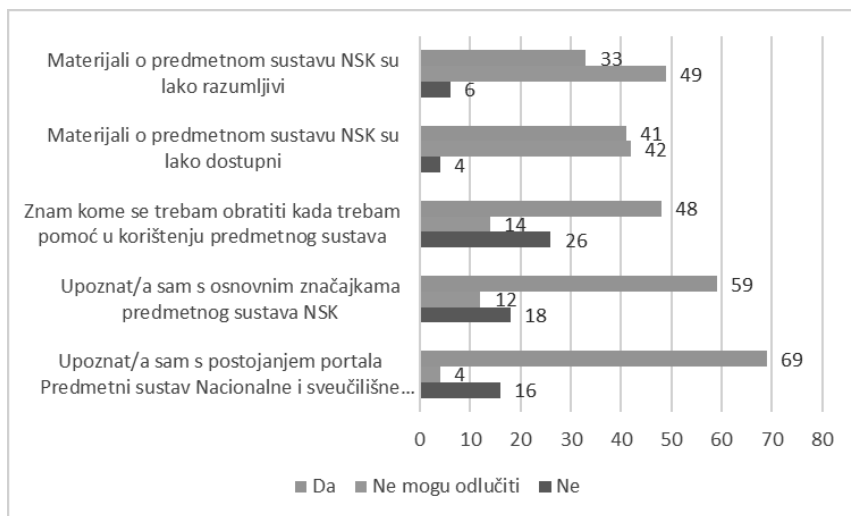

Slika 2. Zastupljenost knjižničara po znanstvenom području knjižnice

Većina ispitanika koji su odgovorili na anketu bave se predmetnim označivanjem u svakodnevnom poslu, njih 70 %, dok se 24 % ispitanika ne bavi obradom, ali pretražuje građu za korisnike. Neki od ispitanika (7 %) ne bave se niti obradom niti pretraživanjem za korisnike.

Na pitanje kako ocjenjuju svoje znanje o sadržajnoj obradi građe, većina ispitanika (51 %) ocjenjuje kao srednje. Ostala polovica svoje znanje ocjenjuje kao odlično (29 %) i kao osnovno (20 %).

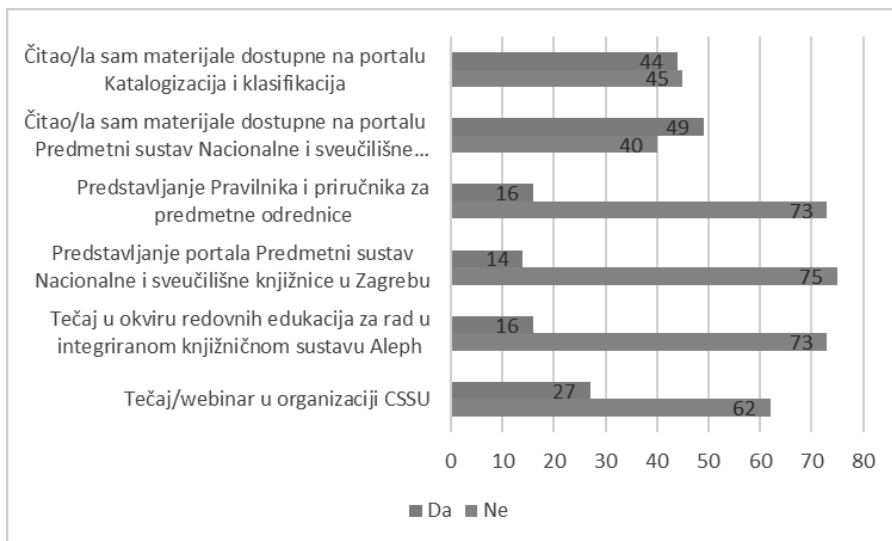
Sljedećom skupinom pitanja ispitalo se poznavanje preduvjeta za korištenje predmetnog sustava NSK-a, pri čemu je trebalo označiti stupanj slaganja uz svaku tvrdnju. Rezultati su prikazani na slici 3. Od 89 ispitanika pokazalo se da je većina, njih 69, upoznata s portalom Predmetni sustav NSK, a 59 je općenito upoznato s osnovnim značajkama predmetnog sustava NSK-a. Isto tako, većina, tj. njih 48 znaju kome se mogu obratiti za pomoć vezano za korištenje predmetnog sustava. Zanimljivo je da je podjednak broj ispitanika koji se slažu s tvrdnjom da su materijali o korištenju predmetnog sustava NSK-a lako dostupni i onih koji su po tom pitanju neodlučni, možda zato što potonji nisu imali potrebe ili prilike tražiti više informacija o predmetnom sustavu i njegovoj primjeni, pa nisu sigurni u njegovu dostupnost. Tome u prilog ide i broj knjižničara, njih 49, koji su neodlučni o tome jesu li materijali o predmetnom sustavu lako razumljivi.

Slika 3. Poznavanje preduvjeta za korištenje predmetnog sustava NSK

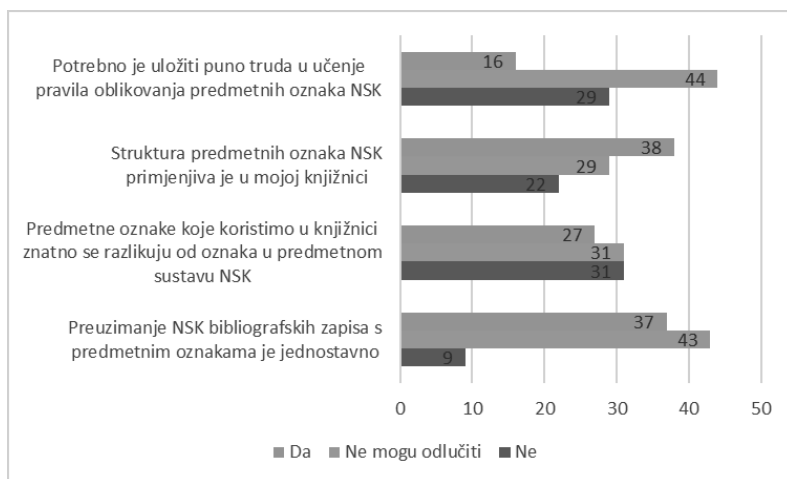
Rezultati pokazuju da većina ispitanika nije sudjelovala na edukacijama koje je NSK organizirao. Između 73 i 75 (n = 89) knjižničara nije sudjelovalo na tečaju u okviru redovnih edukacija za rad u integriranom knjižničnom sustavu Aleph, predstavljanju portala Predmetni sustav Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Za-

grebu niti predstavljanju *Pravilnika i priručnika za predmetne odrednice*, a njih 62 nije sudjelovalo na tečaju o predmetnom sustavu u organizaciji Centra za stalno stručno usavršavanje (CSSU). Da su čitali materijale dostupne na portalima Katalogizacija i klasifikacija i Predmetni sustav NSK izjasnilo se između 44 i 49 ispitanika, s ponešto većim rezultatom u korist portala Predmetni sustav NSK naspram portala Katalogizacija i klasifikacija. Podjednak broj nije čitao materijale na navedenim portalima (slika 4).

Slika 4. Jeste li sudjelovali u navedenim edukacijama o predmetnom sustavu NSK?

Sljedećom skupinom pitanja htjelo se saznati kako ispitanici percipiraju lakoću korištenja predmetnog sustava NSK-a, odnosno količinu napora koji je potrebno uložiti na prilagodbu predmetnog sustava. Jedini odgovor gdje ne prevladava neodlučnost bio je uz tvrdnju „Struktura predmetnih oznaka NSK primjenjiva je u mojoj knjižnici“, na koju je pozitivno odgovorila većina, 38 ispitanika, neodlučno je 29, a 22 ispitanika ne slažu se s tvrdnjom (slika 5). Za tvrdnju „Potrebno je uložiti puno truda u učenje pravila oblikovanja predmetnih oznaka NSK“ 44 pojedinca nisu se mogla odlučiti slažu li se ili ne, 29 ih izjavljuje da nije potrebno uložiti mnogo truda, dok ih je 16 procijenilo da je potreban velik trud. Isto tako, neodlučni prevladavaju u pitanju je li preuzimanje NSK bibliografskih zapisa s predmetnim oznakama jednostavno, pri čemu ih je 43 neodlučno, 37 ih se slaže s tvrdnjom, a 9 drži da preuzimanje bibliografskih zapisa nije jednostavno. Jednak je broj neodlučnih i onih koji smatraju da se predmetne oznake ne razlikuju mnogo u NSK-u od onih koje uobičajeno koriste u svojoj knjižnici, njih 31, a 27 ih tvrdi da se oznake razlikuju.

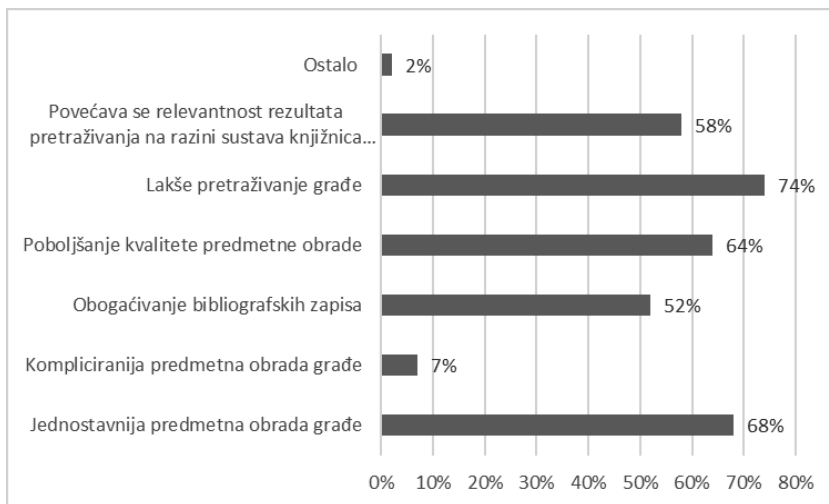
Slika 5. Percepcija korištenja predmetnog sustava NSK

Ispitanici se većinom ($f = 69$, $n = 89$) slažu s tvrdnjom da je za knjižničarske djelatnike praktično koristiti zajednički predmetni sustav na razini sustava znanosti i obrazovanja, kao i s tvrdnjom da je korištenje zajedničkog predmetnog sustava praktično za korisnike ($f = 70$, $n = 89$). Ipak, većina ispitanika (njih 47) neodlučni su vezano za tvrdnju da predmetni sustav NSK-a ispunjava potrebe knjižnica za predmetnim označivanjem na razini sustava znanosti i visokog obrazovanja, 26 njih izražava slaganje s tvrdnjom, a 16 ih vjeruje da predmetni sustav NSK-a ne ispunjava potrebe knjižnica za predmetnim označivanjem na razini sustava znanosti i obrazovanja (slika 6).

Slika 6. Praktičnost korištenja zajedničkog predmetnog sustava na razini sustava znanosti i obrazovanja

Na pitanje „Koji su po Vašem mišljenju učinci korištenja zajedničkog predmetnog sustava?“ bilo je moguće označiti više odgovora i upisati svojim riječima odgovor. Najveći postotak ispitanika slaže se da zajednički predmetni sustav omogućava lakše pretraživanje građe (74 % ispitanika), zatim da je jednostavnija predmetna obrada građe (68 %) te da omogućava poboljšanje kvalitete predmetne obrade (64 %). Sljedeći učinci uključuju povećavanje relevantnosti rezultata pretraživanja na razini sustava knjižnica, s kojim se slaže 58 % ispitanika, i obogaćivanje bibliografskih zapisa (52 %). Neki ispitanici pak izjavljuju da je učinak korištenja zajedničkog predmetnog sustava kompliciranija predmetna obrada građe (7 %), a neki drže da različite vrste knjižnica zahtijevaju različitu predmetnu obradu, odnosno da je nekim knjižnicama potrebna detaljnija predmetna obrada, a drugima manje detaljna (2 %) (slika 7).

Slika 7. Učinci korištenja zajedničkog predmetnog sustava

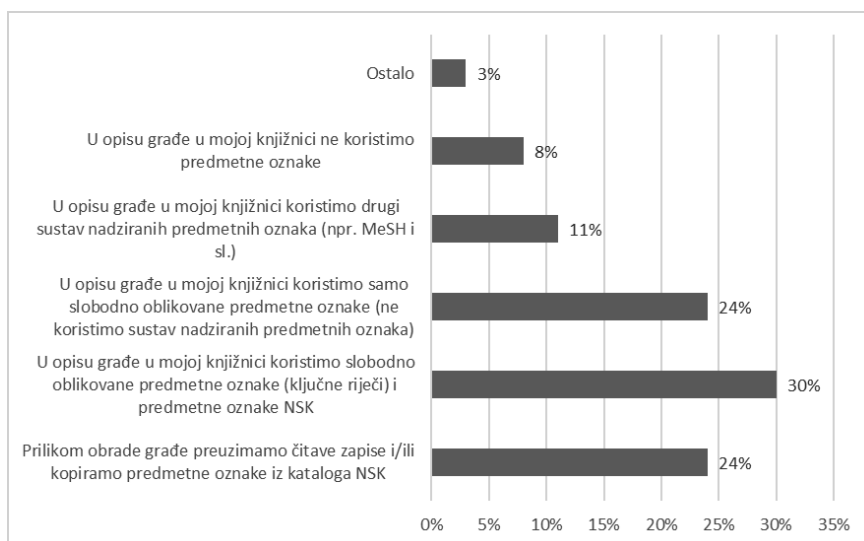
Posljednja skupina pitanja ispituje u kojoj se mjeri koristi predmetni sustav NSK-a te namjera korištenja. Na pitanje „U kojoj mjeri koristite predmetni sustav NSK?“ ispitanici su mogli odabrati jedan odgovor ili upisati odgovor svojim riječima.

Najviše ispitanika, njih 30 %, koriste predmetne oznake NSK-a i ključne riječi. Gotovo četvrtina ispitanika (24 %) koristi predmetne oznake NSK-a tako da ih preuzima iz bibliografskih zapisa NSK-a ili preuzima čitave zapise iz kataloga NSK-a. Zbroje li se ti postoci, s obzirom na to da obje skupine ispitanika koriste predmetne oznake NSK-a, moguće je reći da 54 % ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju koristi predmetni sustav NSK-a. Ispitanici koji su odgovorili da koriste predmetni sustav NSK-a, odnosno oni koji su pozitivno odgovorili na te dvije tvrdnje, završili su s ispunjavanjem ankete.

Nadalje, 24 % ispitanika koristi samo ključne riječi za opis građe, a 8 % ih je odgovorilo da uopće ne koriste predmetne oznake, iz čega proizlazi zaključak da 32 % ispitanika ne koristi nikakav sustav za predmetno označivanje u opisu građe.

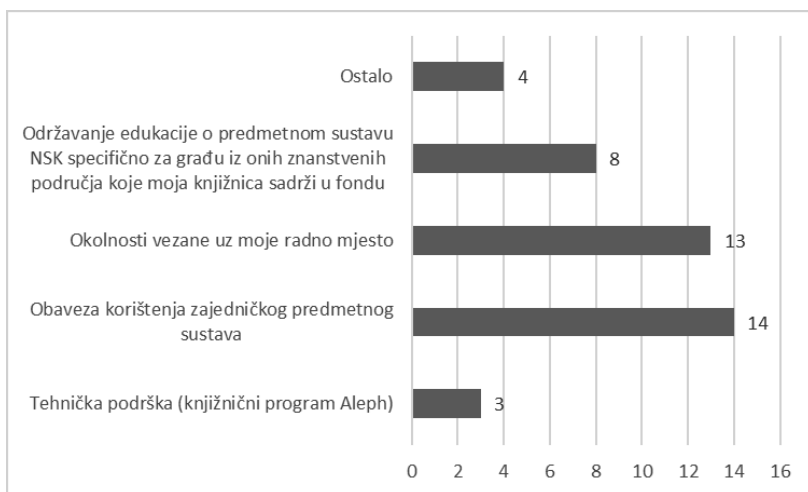
Očekivano, određeni postotak ispitanika (11 %) koristi druge najzastupljenije sustave nadziranih predmetnih oznaka u Hrvatskoj, predmetni sustav iz područja medicine – MeSH i sustav koji se temelji na *Pravilniku za predmetni katalog* iz 2004. godine (slika 8).

To pitanje je imalo i mogućnost upisati vlastiti odgovor uz ponuđene, pa su se od ove ispitanici, njih 3 %, izjasnili da koriste vlastite sustave predmetnih oznaka.

Slika 8. Postotak korištenja predmetnih oznaka

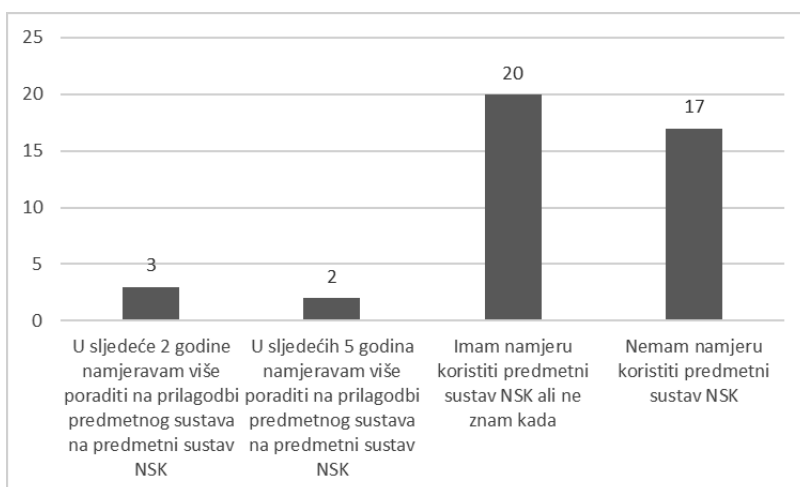
Od ukupno 42 ispitanika koji su odgovorili da ne koriste u potpunosti ili uopće ne koriste predmetni sustav NSK-a željelo se saznati što bi ih motiviralo da ga počnu koristiti ili da ga koriste u većoj mjeri, pri čemu su mogli odabrati jedan odgovor ili opisati svojim riječima. Najviše ispitanika, njih 14 ($f = 14$, $n = 42$), odgovorilo je da bi ih motivirala obveza korištenja zajedničkog predmetnog sustava. Sljedećih 13 ispitanika motivirale bi okolnosti vezane za radno mjesto, a njih 8 održavanje edukacije o predmetnom sustavu NSK-a specifično za građu iz onih znanstvenih područja koje knjižnica sadrži u svom fondu. Troje ih vjeruje da bi ih motiviralo da imaju tehničku podršku u smislu istog knjižničnog programa koji NSK koristi (Aleph), a četvero ih je unijelo komentare koji dijelom pokazuju stav da nemaju potrebu prelaska na novi sustav jer su zadovoljni načinom na koji su do sada obrađivali građu (slika 9).

Slika 9. Motivacija za korištenje predmetnog sustava u budućnosti

Zatim se ispitala namjera korištenja predmetnog sustava NSK-a kod 42 ispitanika koji ne koriste predmetni sustav NSK-a. Većina, njih 20, izjasnili su se da imaju namjeru koristiti predmetni sustav NSK-a, ali ne znaju kada će to biti, troje ih planira u sljedeće 2 godine više poraditi na prilagodbi predmetnom sustavu NSK-a, a dvoje u sljedećih 5 godina.

Konačno, od ukupno 89 ispitanika koji su činili početni uzorak ispitivanja, njih 17 nema namjeru koristiti predmetni sustav NSK (slika 10).

Slika 10. Namjera korištenja predmetnog sustava NSK-a

Posljednje pitanje bilo je otvorenog tipa, pri čemu su ispitanici svojim riječima mogli napisati zašto ne namjeravaju koristiti predmetni sustav NSK-a. Iz dobivenih odgovora razvidno je da određeni broj knjižnica (3 knjižnice) koristi MeSH, pri čemu navode da su njime u potpunosti zadovoljne. Isto tako, određeni broj ispitanika kao razlog navode da predugo stvaraju vlastiti sustav predmetnih odrednica da bi prelazili na drugi sustav.

Iznenaduju odgovori koji pokazuju da neki ispitanici poistovjećuju predmetni sustav s knjižničnim programom te misle da ih korištenje programa ZaKi, KOHA ili dr. obvezuje na korištenje predmetnih odrednica drugih knjižnica u istom informacijskom sustavu. Jedan broj ispitanika izražava stav da je njihov predmetni sustav primjereniji njihovim korisnicima, neki misle da je sustav NSK-a preopćenit, a drugi da je previše detaljan.⁸

Istraživanjem je također dobiven uvid u stavove ispitanika o korištenju zajedničkog predmetnog sustava, pri čemu su kao najveće prednosti istaknuli lakše pretraživanje građe i jednostavniju predmetnu obradu, kao i poboljšanje kvalitete predmetne obrade. Međutim, može se primijetiti da nisu u potpunosti zadovoljni preduvjeti za uvođenje zajedničkog predmetnog sustava jer je tek nešto više od pola ispitanika čitalo dostupne materijale, dok ih većina nije sudjelovala u drugim oblicima edukacije u organizaciji NSK-a.

Kako se vidi iz prikupljenih odgovora, postoji potreba za pojašnjenjem korištenja predmetnih odrednica iz pojedinih znanstvenih područja. Sadašnja inačica *Pravilnika i priručnika za predmetne odrednice* (2019) sadrži opća pravila oblikovanja predmetnih odrednica i održavanja baze autoriziranih predmetnih odrednica, pravila o oblikovanju i korištenju vodećih, dodatnih, jednostavnih i složenih predmetnih odrednica te pravila uputno-informativnog sustava, dok specifične teme (poput umjetnosti, ekonomije, obrazovanja itd.) još nisu u potpunosti prevedene i prilagođene hrvatskom jeziku i korištenju u NSK-u, te bi njihova dopuna svakako doprinijela zadovoljavanju preduvjeta za korištenje zajedničkog sustava kod onih knjižnica koje posjeduju zbirke pretežno iz specifičnih tema.

3.4. Zaključno o provedenom istraživanju

Budući da je jedan od ciljeva ovoga rada bio istaknuti poželjnu ulogu izgradnje zajedničkog predmetnog sustava na temelju saznanja iz smjernica na međunarodnoj razini i pravilnika za predmetno označivanje u Hrvatskoj, provedenim su anketnim istraživanjem prikupljeni podaci koji su analizirani i stavljeni u kontekst prakse predmetnog označivanja i korištenja predmetnog sustava NSK-a u hrvat-

⁸ Potrebno je napomenuti da predmetni sustav NSK-a sadrži šire i uže pojmove, jednostavne i složene odrednice, koje se mogu koristiti prema potrebi, što znači da je sustav primjenjiv kako za detaljniju tako i za općenitiju predmetnu obradu građe.

skim znanstvenim, visokoškolskim i specijalnim knjižnicama. Provedenim istraživanjem dobiveni su odgovori na postavljena istraživačka pitanja.

Prvim pitanjem nastojalo se saznati u kojoj je mjeri prihvaćen predmetni sustav NSK-a u hrvatskim knjižnicama iz sustava znanosti i visokog obrazovanja. Rezultati dobiveni anketnim istraživanjem pokazali su da je predmetni sustav NSK-a prihvaćen među natpolovičnom većinom knjižničara koji su sudjelovali u istraživanju, s obzirom na to da 54 % njih koristi predmetni sustav NSK-a. Od preostalih koji ga ne koriste, 59 % ih planira prijeći na predmetni sustav NSK-a ($f = 25$, $n = 42$).

Drugim pitanjem željelo se istražiti koliko su ispitanici upoznati s mogućnostima korištenja predmetnog sustava NSK-a. Da bi se odgovorilo na to pitanje, u razmatranje su uzeti odgovori koji se odnose na olakšavajuće uvjete, odnosno preduvjete za korištenje. Rezultati govore da je većina ($f = 69$, $n = 89$) upoznata s postojanjem portala Predmetni sustav NSK, isto tako je većina ($f = 59$, $n = 89$) općenito upoznata s osnovnim značajkama predmetnog sustava NSK-a i većina ($f = 48$, $n = 89$) zna kome se mogu obratiti za pomoć vezano za korištenje predmetnog sustava. S druge strane, natpolovična većina ($f = 49$, $n = 89$) ne može odlučiti jesu li dostupni materijali lako razumljivi, a gotovo polovina ispitanika ne može odlučiti jesu li materijali lako dostupni ($f = 42$, $n = 89$). Uzme li se u obzir pitanje o sudjelovanju u edukacijama o predmetnom sustavu NSK-a, koje je pokazalo da većina ispitanika nije sudjelovala na edukacijama, moguće je zaključiti da su se ispitanici tek počeli upoznavati s predmetnim sustavom NSK-a te da će trebati dodatno promicati edukativne materijale i provoditi edukaciju kako bi se knjižničari iz hrvatskih visokoškolskih, znanstvenih i specijalnih knjižnica više upoznali sa značajkama i prednostima tog predmetnog sustava.

Treće je pitanje imalo za cilj ispitati kakvi su stavovi ispitanika o važnosti zajedničkog predmetnog sustava. Budući da većina ispitanika ($f = 69$, $n = 89$) smatra da je za knjižničare praktično koristiti zajednički predmetni sustav na razini sustava znanosti i visokog obrazovanja te da je korištenje zajedničkog predmetnog sustava korisno za korisnike ($f = 70$, $n = 89$), moguće je zaključiti da su stavovi o važnosti zajedničkog predmetnog sustava na nacionalnoj razini sustava znanosti i visokog obrazovanja pozitivni.

Posljednje istraživačko pitanje bilo je usmjereno na očekivanja ispitanika od korištenja zajedničkog predmetnog sustava, za što su u obzir za razmatranje uzeta pitanja vezana za očekivani trud i očekivani učinak. Iskazana neodlučnost po pitanju percepcije lakoće korištenja potvrđuje nedostatak poznavanja predmetnog sustava NSK-a, što ima za posljedicu nemogućnost stvaranja percepcije o ulaganju napora. S druge strane, natpolovična većina ispitanika mišljenja je da zajednički predmetni sustav omogućava lakše pretraživanje građe, jednostavniju predmetnu obradu građe i poboljšanje kvalitete predmetne obrade te da se

njegovim korištenjem povećava relevantnost rezultata pretraživanja na razini sustava knjižnica i obogaćuju bibliografski zapisi.

Dodatno se došlo do saznanja o komunikacijskim kanalima za edukaciju budućih i postojećih korisnika predmetnog sustava NSK-a, gdje se pokazalo koji se kanali komunikacije o predmetnom sustavu NSK-a najviše koriste sljedeći: na prvom je mjestu portal Predmetni sustav NSK, zatim portal Katalogizacija i klasifikacija na drugom mjestu i tečaj/*webinar* u organizaciji CSSU-a na trećem mjestu, nakon čega slijede tečajevi u okviru redovnih edukacija za rad u integriranom knjižničnom sustavu Aleph.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prema ranijim istraživanjima temeljenima na UTAUT-modelu, olakšavajući uvjeti izravno utječu na korištenje sustava (kako je prikazano u poglavlju 4.2.). Ovim istraživanjem dokazano je da ima prostora za poboljšanje elemenata koji čine olakšavajuće uvjete, pri čemu se najviše percipirana motivacija za korištenje zajedničkog predmetnog sustava ogleda u obvezi korištenja sustava, a dodatno se utvrđuje da su iznimno važne okolnosti vezane za radno mjesto knjižničarskih djelatnika. Utvrđena je potreba za kontinuiranom edukacijom i daljnjom promocijom edukativnih materijala.

Očekivani trud je u UTAUT-modelu određen kao značajan u ranoj fazi usvajanja novog sustava. Upravo se prema dobivenim rezultatima za taj konstrukt može zaključiti da je ispitana populacija knjižničarskih djelatnika tek u fazi upoznavanja sa značajkama predmetnog sustava NSK-a jer ispitanici većinom nisu sudjelovali na edukacijama i pokazali su neodlučnost u većini pitanja vezanih za percepciju lakoće korištenja sustava.

Očekivani učinak dokazan je općenito kao najsnažniji prediktor u UTAUT-modelu. Kako je istraživanje pokazalo da istaknute značajke predmetnog sustava ispitanici percipiraju kao pozitivne učinke kako za knjižničarske djelatnike tako i za korisnike, može se očekivati da će pozitivna percepcija pridonijeti korištenju zajedničkog predmetnog sustava.

Prema tome, pokazalo se opravdanim koristiti UTAUT-model za ispitivanje korištenja zajedničkog predmetnog sustava u hrvatskim knjižnicama iz sustava znanosti i visokog obrazovanja. Cilj je bio prikazati stavove knjižničara o korištenju predmetnog sustava NSK-a u knjižnicama iz sustava znanosti i visokog obrazovanja na nacionalnoj razini te se došlo do zaključka da većina knjižničara koji su sudjelovali u istraživanju smatraju zajednički predmetni sustav korisnim i poželjnim, no znanje knjižničara u onim knjižnicama koje nisu prihvatile predmetni sustav NSK-a nije na dovoljnoj razini da bi se krenulo u prilagodbu obrade građe u svim knjižnicama. Dokazana je pretpostavka da bi bolja suradnja NSK-a i

knjižnica u sustavu znanosti i visokog obrazovanja kroz edukaciju i bolju komunikaciju mogla rezultirati kvalitetnijom izgradnjom zajedničkog predmetnog sustava. Međutim buduća istraživanja i aktivnosti vezane za razvoj predmetnog sustava trebali bi uključiti aspekt korisnika i korisničkih navika pretraživanja predmetnih odrednica u katalogima knjižnica u sustavu znanosti i visokog obrazovanja kako bi se stekli uvidi u očekivanja i stavove korisnika.

Jedan od važnih zaključaka koji je proizašao iz ovog istraživanja jest da treba nastaviti na dopunjavanju i proširivanju sadržaja o specifičnim temama u *Pravilniku i priručniku za predmetne odrednice* te objavi edukativnih sadržaja na portalu Predmetni sustav NSK jer je predmetni sustav NSK-a percipiran kao primjenjiv u hrvatskim knjižnicama sustava znanosti i visokog obrazovanja, poželjan zbog brojnih prednosti kako za knjižničare tako i za korisnike te zbog toga što se može koristiti uz postojeće predmetne sustave kao i uz postupke indeksiranja knjižnične građe.

LITERATURA:

- Buzina, T. (2020). Portali Predmetni sustav Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i Normativna baza UDK. *Glas NSK, časopis Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*, VI, 16: 24–25. [citirano: 2022–02–11]. Dostupno na: <https://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/01/Cjeloviti-broj-16-Glas@NSK.pdf>
- Chowdury, G. G. (2004). *Introduction to modern information retrieval*. 2 izd. London: Facet Publishing.
- Cordeiro, M. I. (2001). Organizacija znanja i predmetne odrednice : Jačanje jedne od najslabijih točaka međunarodnog knjižničarstva. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 44, 1/4: 129–144.
- Cupar, D. and Lj. Poljak (2019a). Ethical considerations and social responsibility in library catalogues. In: D. Haynes and J. Vernau (eds.). *The Human position in an artificial world: Creativity, ethics and AI in knowledge organization* (Pp 87–112). Baden Baden: Ergon Verlag, 2019. doi:10.5771/9783956505508-87
- Cupar, D. and Lj. Poljak (2019b). Who needs controlled vocabularies when we have keywords & free text searching? In: *Pubmet2019: 6th conference on scholarly publishing in the context of open science, Zadar, Hrvatska, 2019*. [citirano: 2022–02–11]. Dostupno na: <https://res.cloudinary.com/pubmet/image/upload/v1/slides/who-needs-controlled-vocabularies-when-we-have-keywords-free-text-searching.pdf>
- Dimovski, S. (2014). Predmetna obrada publikacija iz područja medicine u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 363–376. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/127>

- Dimovski, S. i K. Tuškan (2018). Uloga normativne baze predmetnih odrednica u kontroli i razmjeni podataka u bibliografskom okruženju. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 61, 1: 509–529. <https://doi.org/10.30754/vbh.61.1.624>
- Doležal, V. (2006). Predmetna obrada u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu: Povratak načelima. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 49, 2: 33–49. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/165677>
- Dočić, T. (1980). *Pravila predmetnog kataloga Radničke biblioteke "Božidar Adžija"*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Radnička biblioteka "Božidar Adžija".
- Functional requirements for subject authority data (FRSAD): A Conceptual model* (2011). IFLA Working Group on the Functional Requirements for Subject Authority Records (FRSAR); edited by Marcia Lei Zeng, Maja Žumer and Athena Salaba. Berlin ; New York : De Gruyter Saur.
- Galić Bešker, I. (2014). Sadržajna obrada i klasifikacija: Zbirka rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 257–282. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/122>
- Galić-Bešker, I. (2017). Sadržajno označivanje ručno tiskanih knjiga u svjetlu međunarodnih preporuka. U: Purgarić-Kužić, Branka i Špiranec, Sonja (ur.). *Predmetna obrada: Pogled unaprijed: Zbornik radova*. (Str. 132–148). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Golub, K. i Ž. Knok (2013). Mogućnosti primjene XML-a na sustave za predmetno označavanje. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 4, 1: 21–27. [citirano: 2022–02–11]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/104440>
- Golub, K. (2021). Automated subject indexing: An Overview. *Cataloging & Classification Quarterly*, 59, 8: 702–719. <https://doi.org/10.1080/01639374.2021.2012311>
- Gornik, A. (2014). Predmetno označivanje građe područja filmske umjetnosti i kinematografije u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 343–361. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/126>
- Grkinić, A.; D. Kos i S. Špiranec (2017). FRSAD i problematična stvarnost sadržajne analize. U: Purgarić-Kužić, Branka i Špiranec, Sonja (ur.). *Predmetna obrada: Pogled unaprijed: Zbornik radova*. (Str. 79–93). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo
- Guidelines for subject authority and reference entries* (1993). Working Group on "Guidelines for Subject Authority Files" on the Section on Classification and Indexing of the IFLA Division of Bibliographic Control; IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme Deutsche Bibliothek, Frankfurt am Main. Muenchen [etc.]: K.G. Saur.
- Guidelines for authority and reference entries* (1984). Recommended by the Working Group on an International Authority System. Approved by the Standing Committee-

- sof the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Information Technology. London: IFLA International Programme for UBC.
- Harpring, P. (2010). *Introduction to controlled vocabularies terminology for art, architecture, and other cultural works*. Los Angeles: Getty Research Institute.
- IFLA (2012). *Guidelines for subject access in national bibliographies*. IFLA Working Group on Guidelines for Subject Access by National Bibliographic Agencies; ed. Yvonne Jahns. Berlin; Boston : De Gruyter Saur, cop. 2012.
- Ivanjko, T. (2017). Korisničko označivanje i predmetni pristup. U: Purgarić-Kužić, Branka i Špiranec, Sonja (ur.). *Predmetna obrada: Pogled unaprijed: Zbornik radova*. (Str. 38–56). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Izrada predmetnog kataloga u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu* (2005). Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.
- Juraga, M. (2014). Specifičnost u oblikovanju predmetnih odrednica za izražavanje odnosa ili utjecaja u sustavu predmetne obrade Knjižnica grada Zagreba. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 105–116. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/114>
- Juraga M. (2017). Predmetno pretraživanje. U: Purgarić-Kužić, Branka i Špiranec, Sonja (ur.). *Predmetna obrada: Pogled unaprijed: Zbornik radova*. (Str. 163–182). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Krelja Kurelović, E. (2017). Prihvatanje otvorenog pristupa znanstvenim informacijama i obrazovnim sadržajima u hrvatskoj akademskoj zajednici: Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Leščić, J. (1998). Smjernice za izradbu predmetnih preglednih jedinica i uputnica. U: *Predmetna obradba: Ishodišta i smjernice*. (Str. 17–22). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Leščić, J. (2007). *Klasifikacija i predmetno označivanje: Priručnik za stručne ispite*. Zagreb : Naklada Nediljko Dominović.
- Machala, D. (2018). Analiza korištenja i prihvatanja Integriranog knjižničnog sustava Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te visokoškolskih i znanstvenih knjižnica Republike Hrvatske. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 61, 1: 435–467. <https://doi.org/10.30754/vbh.61.1.631>
- Mikačić, M. (1996). *Teorijske osnove sustava za predmetno označivanje*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo.
- Mikačić, M. (1998). Djelatnost triju međunarodnih organizacija, FID, IFLA i ISKO, na području predmetne obradbe. U: *Predmetna obradba: ishodišta i smjernice*. (Str. 1–9). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Mikačić, M. (1999). Pravilnik i priručnik za izradu predmetnog kataloga u knjižnicama Republike Hrvatske: (Nacrt). Zagreb : vlast. nakl.

- Miletić Drder, M. i N. Gošljević (2014). Sadržajna obrada kartografske građe u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 299–317. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/124>
- Olson, H. A. and J. J. Boll (2001). *Subject analysis in online catalogs* Englewood: Libraris Unlimited.
- Petr Balog, K. i I. Majlinger Tanocki (2014). Dosljednost predmetnog označivanja elektroničke građe u mrežnim katalozima hrvatskih narodnih knjižnica. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 69–103. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/113>
- Principles underlying subject heading languages (SHLs)* (1999). Edited by Maria Ines Lopez and Julianne Beall; Working Group on Principles Underlying Subject Heading Languages ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Classification and Indexing. Munchen: K.G. Saur.
- Pravilnik i priručnik za predmetne odrednice* (2019). Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://ps.nsk.hr/wp-content/uplo-ads/2019/09/Pravilnik-i-priuru%C4%8Dnik-za-predmetne-odrednice-srpanj-2019-v2.pdf>
- Purgarić-Kužić, B. (2014). Povijesni sadržaji i predmetna obrada u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 415–436. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/130>
- Sekne, M. (2014). Predmetne odrednice u području književnosti u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 57, 1/3: 391–414. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/129>
- Smjernice za izradbu predmetnih preglednih kataložnih jedinica i uputnica* (1999). [preporučila] Radna skupina za izradu Smjernica za datoteke predmetnih preglednih kataložnih jedinica Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje Odjela za bibliografski nadzor Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova, [s engleskog prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Jelica Leščić]. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Stipanov, J. (1998). Hrvatski knjižnični sustav i predmetna obradba. U: *Predmetna obradba: ishodišta i smjernice*. (Str. 33–41). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Šimić, A. i D. Kitarović (2017). Šibenska pisana baština u svjetlu suvremenih tehnologija: predmetno označivanje baštinske građe. U: Purgarić-Kužić, Branka i Špiranec, Sonja (ur.). *Predmetna obrada: Pogled unaprijed: Zbornik radova*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. 202–211
- Škorić, L. (2011). Tezaurus Medical Subject Headings – MESH®. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 54, 4: 95–114. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/340>
- Štrbac, D. i M. Vujić (2004). *Pravilnik za predmetni katalog*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.

- Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka: Konceptualni model* (2012). IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost predmetnih preglednih zapisa (FRSAR); urednice Marcia Lei Zeng, Maja Žumer i Athena Salaba; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje u lipnju 2010. [s engleskog preveo Predrag Perožić]. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Taylor, A. G. and N. J. Daniel (2002). On Teaching subject cataloging. *Cataloging & Classification Quarterly*, 34, 1/2: 221–230, DOI: https://doi.org/10.1300/J104v34n01_13
- Turk Joksimović Ž. i R. Rupčić (2017). Predmetne odrednice u knjižničnom softveru CROLIST na primjeru Narodne knjižnice i čitaonice Vlado Gotovac Sisak: Označivanje, normiranje i kontrola. U: Purgarić-Kužić, Branka i Špiranec, Sonja (ur.). *Predmetna obrada: Pogled unaprijed: Zbornik radova*. (Str. 191–201). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Venkatesh et al. (2003). Venkatesh, V.; M. G., Morris; G. D. Davis and F. D. Davis. User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly*, 27, 3: 425–478. <https://doi.org/10.2307/30036540>
- Vitori, V. (2017). Predmetno označivanje književnih tekstova – povijesnih romana. U: Purgarić-Kužić, Branka i Špiranec, Sonja (ur.). *Predmetna obrada: Pogled unaprijed: Zbornik radova*. (Str. 149–162). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Vujić, M. (2011). *Pregledni zapisi u formatu MARC 21 [Elektronička grada]: Upute za katalogizaciju*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.
- Williamson, N. J. (1997). The Importance of subject analysis in library and information science education. *Technical Services Quarterly*, 15, 1/2: 68–69.
- Zakon o knjižnicama (2019). Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. *Narodne novine* 17, 359. [citirano: 2022–02–11]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html